

מתן

על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

איוב

בפרקים א-ב בספר איוב אנו פוגשים ב"גיבור הסיפור" - איוב. לנגד עינינו נפרש תיאור כללי של חייו בארץ, והיחס אליו ב'שמים'. בהמשך מתוארים האסונות הניתכים עליו בזה אחר זה, ותגובותיו לאסונות אלו. מניתוח חלק זה של סיפור המסגרת, אפשר לעמוד מחד גיסא על תפיסת עולמו של איוב ומימושה בחייו, ומאידך גיסא על הביקורת ה'שמימית' על תפיסת עולם זו ועל אורח החיים הנגזר ממנה. איוב של פרקים אלו מתואר כאדם שחייו שלמים ומסודרים למופת, מערכת יחסיו עם האל - גם היא מאורגנת ומוגדרת היטב, ונדמה כי היא מבוססת על כללים שאיוב מודע להם. הביקורת השמימית מתמקדת באשלייתו של איוב כאילו הוא השולט על חייו ומארגנם על פי כללים ידועים ומוסכמים, ובניסיון לבחון אם תפיסה זו איננה מגבילה ומעוותת את יחסו לאל ואת עבודתו. הפגעים התכופים פוגעים בשלמות חייו (רכושו, משפחתו, גופו), ומערערים את סדרם היציב. לאור זאת נראה כי במערכת יחסיו המובנית והמוגדרת עם האל נבקע בקע. אמנם בשלב זה הבקע סמוי, ונדמה כי איוב עומד בפרק ומפגין אמונה איתנה. בתמציתיות, אפשר להציג את מבנה היחידה כך:

חלק א': איוב האיש - מידותיו, רכושו והתנהגותו (א, א-ה)

חלק ב': הניסיון הראשון (א, ו-כב)

הדיון בשמים (א, ו-יב)
האסון (א, יג-יט)
תגובת איוב (א, כ-כב)

חלק ג': ה'ניסיון' השני (ב, א-י)

הדיון בשמים (ב, א-ו)
האסון (ב, ז)
תגובת איוב (ב, ח-י)

חלק ד': המפגש עם הרעים (ב, יא-יג)

חלק א': איוב האיש - מידותיו, רכושו והתנהגותו (א, א-ה)

1. אורחות חייו של איוב מתאפיינים ביציבות, ביטחון וודאות. אורח חייו הוא שלם ומסודר. איוב חי בשגרה כלכלית, משפחתית ודתית. בחיי איוב המצוירים ביחידה זו אין עליות ומורדות, אין חריקות ואין חריגות. החיים מתנהלים על פי סדרים ברורים וידועים הבאים לידי ביטוי בפסוק "ככה יעשה איוב כל הימים" (א, ה). עמדו על השלמות בתיאור חיי איוב. בחנו את

השלמות מבחינה מספרית ורעיונית. התייחסו לתיאור מידותיו של איוב, לתיאור רכושו (תנו דעתכם לכך שרכושו של איוב כולל גם קניין של נוודים 'צאן' וגם קנין של יושבי קבע חלקאים 'צמד בקר' לחרישה) ולחיי המשפחה של איוב.

2. מהי תפיסת עולמו של איוב כפי שהיא עולה מתיאור מעלותיו, רכושו, והתנהגותו עם בניו.

חלק ב': הנסיון הראשון (א, ו-כב)

הדין בשמים (א, ו-יב)

מתיאור השלווה והביטחון ב'ארץ', הסיפור עובר במעבר חד ביותר ל'שמים'. מתיאור שגרת 'כל הימים' (א, ה) הכתוב עובר במעבר חד ל'ויהי היום' (א, ו). יום שעולה בו ערעור כבד משקל על היציבות הארצית.

3. כיצד מתואר ה'שטן'? האם הוא פועל באופן עצמאי?

4. השטן משקף טענה אמיתית ביחס בנוגע למערכת היחסים שבין איוב לבין האל. לפי דברי השטן - מהו מקורה של יראת האל של איוב? האם תיאור אורח חייו של איוב כפי שהופיע ביחידה הקודמת מחזק את דברי השטן?

5. כיצד בקשתו של השטן תאפשר לבדוק את נאמנותו של איוב?

האסון (א, יג-יט)

6. הפגיעה במעגלים המעצבים את שלמות עולמו של איוב היא שיטתית ומסודרת - שלב אחר שלב, ובסופו של דבר איוב נותר בחוסר כל. השטן מסיר 'גדר' אחר 'גדר' מסוכה אחר מסוכה. כיצד התיאור המדורג והמסודר של האסונות הניתכים על איוב משתלב בהבהרת הביקורת העיקרית של השטן בנוגע לאורח חייו של איוב?

תגובת איוב (א, כ-כב)

7. תגובתו של איוב לאסונות הניתכים עליו היא אבל 'ויקם איוב ויקרע את מעלו' (א, כ). כיצד בקבלת הדין באה לידי ביטוי תפיסת הסדר והחוקיות שהוא אמון עליה?

חלק ג': הנסיון השני (ב, א-י)

הדין בשמים (ב, א-ו)

דברי ה' לשטן מביעים את ספקותיו לגבי נחיצותו של הניסיון, קרי, ערעור הסדרים המוחלט בחייו של איוב והפגיעה בשלמות חייו. ההנחה העומדת בבסיס הדברים של ה' היא, שאכן יש שכר ועונש, יש גמול על מעשים ואין פגיעה חינם. המילה החשובה היא 'חינם'. לא איוב עבד את ה' חינם אלא השטן הסית חינם. כביכול איוב מסוגל לעבוד את ה' גם ללא גמול ובנסיבות של אי בהירות והיעדר הבנה של המציאות הסובבת אותו.

8. מהו לדעת השטן סוג האסון שיוביל לקריסה מוחלטת של יסודות עולמו הקדום של איוב?

9. האם לדעתכם תגובתו של איוב לאסון והידיעה כי איוב מוצא סדר במצב החדש שהוא נקלע אליו היא בסיס לדברי השטן?

האסון (ב, ז)

10. שלא כקודמו, ניתן האסון השני על איוב כמכת מחץ - בבת אחת, בלי הדרגתיות, ובלי כל סדר "ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו" (ב, ז). מה משמעותו של השחין? עיינו בסיפור חזקיהו במלכים א פרק כ'.

תגובת איוב (ב, ח-י)

הפעם תגובתו של איוב שונה "גם את הטוב נקבל מאת האלוהים" (ב, י), הוא אומה, ולכאורה היה עליו להמשיך 'וגם את הרע נקבל'. אך בתגובתו מתגנב צל של ספק "ואת הרע לא נקבל" (ב, י). אין עוד איזון שלם וסדר ברור - הבקע מתחיל לבצבץ. מוצגת שאלה שהתשובה לה מסופקת.

11. מהי הצעתה של אשת איוב? במה היא תורמת להתמוטטות עולמו של איוב?

12. עיינו בדברי הגמרא מהי ההתרסה של איוב על פי דברי הגמרא. מהי תשובתם של הרעים לטענותיו של איוב?
בבלי מסכת בבא בתרא דף טז ע"א: בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו - אמר רבא: בקש איוב להפוך קערה על פיה; אמר קאמר? ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה אם לא איפו מי הוא, אמר רבא: בקש איוב להפוך קערה על פיה; אמר ליה אביי: לא דבר איוב אלא כנגד השטן. כתנאי: ארץ נתנה ביד רשע - רבי אליעזר אומר: בקש איוב להפוך קערה על פיה; אמר לו רבי יהושע: לא דבר איוב אלא כלפי שטן. על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל - אמר רבא: בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין, אמר לפניו: רבונו של עולם, בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות; בראת גן עדן, בראת גיהנם; בראת צדיקים, בראת רשעים, מי מעכב על ירך! ומאי אהדרו ליה חבריה [דאיוב]? אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל - ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע, ברא לו תורה תבלין.

חלק ד': המפגש עם הרעים

רעיו של איוב הבאים לנחמו נועדים יחדיו. מעשה זה מעיד כי הרעים המנחמים נתקלים בקושי הגדול לבוא אל בית האבל הסובל ולהתייצב מולו בנפרד. נוסף על כל צרותיו, איוב מאבד בשלב זה את זהותו הפיסית שהגדירה עד כה את עצמותו. שימו שלב שאבדן הזהות של איוב מתעצם יותר על רקע הצגת הרעים בשמם ובמקום מוצאם.

13. עיינו בריבוי הפעלים המופיעים בפסוקים. מה לדעתכם הם משקפים?

14. מדוע הרעים שותקים? בשירה של זלדה "אל תרחק" מצויה תשובה. השיר מצייר מצב מיוחד. המנחמים - המקבילים לרעי איוב - מנסים להתקרב אל האבל, באים עד השער שאיננו שעה, אל הבית שהאבל שוכן בו, אל גיא צלמות של האבל. אי אפשר להיכנס מבעד לשער משום שזהו שער מטפורי, שער פסיכולוגי, העומד בניגוד מוחלט לתפקיד השגרתו של שער מחבר ומקשר. זהו שער המרוחק אלפי שנות אור - מרחק קוסמי - מתודעתו של האבל. האם לדעתכם הקושי הפסיכולוגי הוא הקושי היחיד שבגינו הרעים לא פותחים את פיהם ומנחמים את איוב?

אל תרחק זלדה

המנחמים באים אל החצר
החיצונה
עומדים על יד השער
אשר פניו אל גיא צלמות
ואימתו סביב סביב.

עמידה על יד השער כל יכולתם
של מנחמים לשאת.
גם נפשי במרחק פרסאות
מן האני הבוכה. גזרה היא.

יוצר לילות ורוח
הלא נגדך בכי איום זה,
אל תרחק-
אל יעמדו כחיץ
מליוני שנות אור
בינך ובין איוב.

הרחבה:

מתי חי איוב. יותר משביקשו חז"ל לברר את תקופתו, שהכתוב העלים אותה, הם ביקשו לומר משהו על איוב באמצעות התקופה. האם איוב דומה לעץ ששנותיו ארוכות ומגן על דורו ובכך ניתן לראותו כמעין 'צדיק הדור'? עד כמה ניתן להשוותו למשה? האם היה יהודי? מסתבר כי תפיסת איוב כמשל העומדת מול ניסיונות הזיהוי המרובים של התקופה, אומרת משהו על נצחיותה של הבעיה שהעלה.

בבלי מסכת בבא בתרא דף טו ע' א: משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. מסייעא ליה לר' לוי בר לחמא, דא"ר לוי בר לחמא: איוב בימי משה היה, כתיב הכא: מי יתן אפוא ויכתבון מלי, וכתיב התם: ובמה יודע אפוא. ואימא: בימי יצחק, דכתיב: מי אפוא הוא הצד ציד! ואימא: בימי יעקב: דכתיב: אם כן אפוא זאת עשו! ואימא: בימי יוסף, דכתיב: איפה הם רועים! לא ס"ד, דכתיב: מי יתן בספר ויוחקו, ומשה הוא דאיכרי מחוקק, דכתיב: וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון. רבא אמר: איוב בימי מרגלים היה, כתיב הכא: איש היה בארץ עוף איוב שמו, וכתיב התם: היש בה עץ. מי דמי? הכא עוף התם עץ! הכי קאמר להו משה לישראל: ישנו לאותו אדם, ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ. יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני, ויתיב וקאמר: איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה.

"איש היה בארץ עוץ איוב שמו"

יחידה א - פרקים א-ב

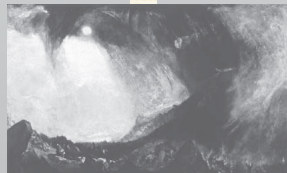
פרק א
חלק א' - איוב האיש

1

א איש היה בארץ-עוץ איוב שמו
והיה האיש ההוא תם וישר
וירא אלקים וקר מרע:
ב ויולדו לו שבעה בנים ושלוש בנות:
ג ויהי מקנהו שבעת אלפי-צאן
ושלשת אלפי גמלים
והמש מאות צמד-בקר
והמש מאות אתונות
ד ועבדה רבה מאד
ויהי האיש ההוא גדול מכל-בני-קדם:
ה והלכו בניו ועשו משתה
בית איש יומו
ושלחו וקראו לשלשת אחייתיהם
לאכל ולשתות עמהם:
ויהי כי הקיפו ימי המשתה
ה וישלח איוב ויקדשם
והשכים בבקר
והעלה עלות מספר כלם
כ כי אמר איוב
אולי חטאו בני
וברכו אלקים בלבבם
ככה יעשה איוב כל-הימים:

המשך פרק א
חלק ב - הניסיון הראשון

4	3	2
<p>תגובת איוב</p> <p>"ה' נתן וה' לקח"</p> <p>כ וַיִּקַּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת-מְעִילוֹ וַיִּגְזַל אֶת-רֹאשׁוֹ וַיִּפֹּל אֶרֶצָה וַיִּשְׁתַּחוּ : וַיֹּאמֶר עָרֶם יָצָאתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרֶם אָשׁוּב שָׁמָּה הֲיֵיתָ נָתַן וְהִי לִקְחָהּ יְהִי שֵׁם ה' מִבְּרַךְ : כב בְּכָל-זֹאת לֹא-חָטָא אִיּוֹב וְלֹא-נָתַן תִּפְלָה לַאֲלֹקִים :</p>	<p>האסון</p> <p>"אש אלקים נפלה מן השמים"</p> <p>יג וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבִיאוּ וּבְנֵיהֶם אֲכָלִים וּשְׁתִּים יַיִן בְּבֵית אַחִיהֶם הַבְּכוֹר : יד וּמִלֶּאךָּ בָּא אֵל-אִיּוֹב וַיֹּאמֶר הַבִּקֵּר הִיוּ חֲרֻשׁוֹת וְהָאֲתָנוֹת רְעוֹת עַל-יְדֵיהֶם : טו וּתְפֹל שָׁבָא וְתִקְחֶסּוּ וְאֶת-הַנְּעָרִים הַכּוֹ לִפְנֵי-חֲרֹב וְאִמְלָטָה רֶק-אֲנִי לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ : טז עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר אֵשׁ אֲלֹקִים נָפְלָה מִן-הַשָּׁמַיִם וְתִבְעַר בְּצִאֵן וּבִנְעָרִים וְתֵאכְלֶם וְאִמְלָטָה רֶק-אֲנִי לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ : יז עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ שְׁלֵשָׁה רְאִשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל-הַגְּמָלִים וַיִּקְחוּם וְאֶת-הַנְּעָרִים הַכּוֹ לִפְנֵי-חֲרֹב וְאִמְלָטָה רֶק-אֲנִי לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ : יח עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמֶר בְּגִינָה וּבִגְבוּתֶיךָ אֲכָלִים וּשְׁתִּים יַיִן בְּבֵית אַחִיהֶם הַבְּכוֹר : יט וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוּלָה בָּאָה מֵעֵבֶר הַמִּדְבָּר וַיִּינַע בָּאֲרָבַע פְּנוֹת הַבַּיִת וַיִּפֹּל עַל-הַנְּעָרִים וַיָּמוּתוּ וַיִּמְלָטָה רֶק-אֲנִי לְבִדִּי לְהַגִּיד לָךְ :</p>	<p>הדין בשמים</p> <p>"השמת לבר על עבדי איוב"</p> <p>ו וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבִיאוּ בְנֵי הָאֲלֹקִים לְהִתְיַצֵּב עַל-ה' וַיָּבֹא גַם-הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם : ז וַיֹּאמֶר ה' אֶל-הַשָּׁטָן מֵאֵין תֵּבֵא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת-ה' וַיֹּאמֶר מֵשׁוּט בָּאֲרָץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ : ח וַיֹּאמֶר ה' אֶל-הַשָּׁטָן הֲשִׁמְתָּ לִבְךָ עַל-עַבְדֵי אִיּוֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בָּאֲרָץ אִישׁ תָּם וְיֹשֵׁר יִרְאֵה אֲלֹקִים וְסָר מֵרַע : ט וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת-ה' וַיֹּאמֶר הַחֲנֹם יִרְאֵה אִיּוֹב אֲלֹקִים : י הֲלֹא אֶת [אֶתְהָ] שָׁכַת בְּעֵדוֹ וּבַעַד-בֵּיתוֹ וּבַעַד כָּל-אֲשֶׁר-לוֹ מִסְבִּיב מַעֲשֵׂה יְדָי בְּרִכְתּוֹ וּמִקְנֵהוּ פָּרָץ בָּאֲרָץ : יא וְאוֹלָם שְׁלַח-נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל-אֲשֶׁר-לוֹ אִם-לֹא עַל-פְּנֵיךָ יִבְרַכְךָ : יב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-הַשָּׁטָן הִנֵּה כָל-אֲשֶׁר-לוֹ בְּיָדְךָ רַק אֲלוֹי אֶל-תְּשַׁלַּח יָדְךָ וַיִּצַּא הַשָּׁטָן מֵעַם פְּנֵי ה' :</p>
<p>7</p> <p>תגובת איוב</p> <p>"את הטוב נקבל... ואת הרע לא נקבל"</p> <p>ט וְתֹאמַר לוֹ אֲשֶׁתּוֹ עַדְנָה מִחֲזִיק בְּתַמְתַּךְ בְּרַךְ אֲלֹקִים נָמַת : י וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כַּדְּבַר אַחַת הִנְבְּלוֹת תִּדְבְּרִי גַם אֶת-הַטּוֹב נִקְבַּל מֵאֵת הָאֵלֶּק וְאֶת-הָרַע לֹא נִקְבַּל וְכָל-זֹאת לֹא-חָטָא אִיּוֹב בְּשִׁפְתָי</p>	<p>6</p> <p>האסון</p> <p>"זיך את איוב בשחין"</p> <p>ז וַיִּצַּא הַשָּׁטָן מֵאֵת פְּנֵי ה' וַיִּדָּךְ אֶת-אִיּוֹב בַּשַּׁחִין רַע מִמֶּכָּר רִגְלוֹ וְעַד קִדְקֵדוֹ : ח וַיִּסַּח-לוֹ חֲרָשׁ לְהִתְגַּדֵּד בּוֹ וְהוּא יֹשֵׁב בְּתוֹךְ-הָאֵפֶר :</p>	<p>5</p> <p>הדין בשמים</p> <p>"השמת לבר על עבדי איוב"</p> <p>א וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבִיאוּ בְנֵי הָאֲלֹקִים לְהִתְיַצֵּב עַל-ה' וַיָּבֹא גַם-הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל-ה' : ב וַיֹּאמֶר ה' אֶל-הַשָּׁטָן אֵי מִזֶּה תֵּבֵא וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת-ה' וַיֹּאמֶר מֵשׁוּט בָּאֲרָץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ : ג וַיֹּאמֶר ה' אֶל-הַשָּׁטָן הֲשִׁמְתָּ לִבְךָ עַל-עַבְדֵי אִיּוֹב כִּי אֵין כְּמֹהוּ בָּאֲרָץ אִישׁ תָּם וְיֹשֵׁר יִרְאֵה אֲלֹקִים וְסָר מֵרַע וְעַדְנָה מִחֲזִיק בְּתַמְתּוֹ וְעַדְנָה מִחֲזִיק בְּתַמְתּוֹ וְעַדְנָה מִחֲזִיק בְּתַמְתּוֹ וְעַדְנָה מִחֲזִיק בְּתַמְתּוֹ : ד וַיַּעַן הַשָּׁטָן אֶת-ה' וַיֹּאמֶר עוֹר בַּעַד-עוֹר וְכָל אֲשֶׁר לֹאִישׁ יִתֵּן בַּעַד נַפְשׁוֹ : ה וְאוֹלָם שְׁלַח-נָא יָדְךָ וְגַע אֶל-עַצְמוֹ וְאֶל-בְּשָׂרוֹ אִם-לֹא אֶל-פְּנֵיךָ יִבְרַכְךָ : ו וַיֹּאמֶר ה' אֶל-הַשָּׁטָן הִנֵּה בְּיָדְךָ אֵךְ אֶת-נַפְשׁוֹ שֹׁמֵר :</p>

המפגש עם הרעים

"לנוד לו ולנחמו"

- יא נישמעו שלשת רעי איוב
את כל-הרעה הזאת הבאה עליו
ויבאו איש ממקמו
אליפו התימני
ובלדד השוחי
וצופר הנעמתי
וינעדו יחדו לבוא לנוד-לו ולנחמו :
- יב נישאו את-עיניהם מרחוק ולא הכירו
נישאו קולם ויבכו
ויקרעו איש מעלו
ניזרקו עפר-על-ראשיהם השמימה :
- יג נישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילו
ואין-דבר אליו דבר
כי ראו כי-גדל הכאב מאד :

